

УДК 378.6:37.016

Лі СЯНЧЖЕНЬ

м. Київ

innagek68@mail.ru

РЕФЛЕКСИВНО-ОЦІНЮВАЛЬНИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ

У статті розглядається рефлексивно-оцінювальний етап формування методичної підготовленості майбутніх учителів музики до вокально-хорової роботи з підлітками. Виокремленні методичні особливості вокально-хорової роботи студентів з учнями підліткового віку. Визначенні основні шляхи підготовки майбутніх учителів музики до вокально-хорової діяльності з учнями, у процесі якої студенти мотивували підлітків до рефлексії, спрямовуючи їх на визначення і формулювання результатів рефлексії у формі відповідей на поставленні запитання, висловлення пропозицій щодо оцінювання виконавської роботи.

Ключові слова: рефлексія, майбутні вчителі музики, оцінний етап, методична підготовка, вокально-хорова робота, підлітки, мутація, виконавство.

Сучасний етап розвитку мистецької освіти, радикальні зміни в соціокультурному житті суспільства вимагають певного переосмислення ідей, концепцій, адаптації педагогічних технологій до нових умов, у яких працюють сучасні школи. Адже лише при плеканні у школі атмосфери потягу до Краси та Добра можна виховувати людину, яка буде володіти почуттям власної гідності, соціальної відповідальності, цінуватиме духовні та матеріальні надбання, шануватиме індивідуальність кожної особистості, чутливої до навколишнього світу і буде здатною творчо збагачувати його.

Базисною основою дослідження вокально-хорової діяльності вчителя в умовах загальноосвітньої школи є роботи науковців у сфері мистецької освіти (Е. Абдуллін, В. Антонюк, А. Болгарський, Л. Василенко, Л. Гаврилова, Н. Гребенюк, А. Козир, В. Ємельянов, О. Комісаров, К. Матвеева, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова та ін.). Враховуючи це необхідно розглядати вокально-хорову діяльність майбутніх учителів музики як таку, що є ментальною для українських школярів.

Ґрунтуючись на історико-теоретичній базі аналізу вітчизняних та зарубіжних педагогічно-значущих підходів до досліджуваної проблеми, доцільно розкривати особливості вокально-хорового навчання учнів разом із максимальним розвитком та вдосконаленням професійної підготовки майбутнього

вчителя музичного мистецтва до цього виду діяльності. Врахування вищезазначеного спонукає до розробки науково-обґрунтованої методики формування педагога-вихователя, здатного до здійснення духовного впливу на особистість учня, до виховання гармонійної людини засобами музичного мистецтва на уроках музики та у творчо-музичній діяльності в позаурочний час.

У процесі підготовки майбутніх учителів музики до роботи з учнями підліткового віку необхідно враховувати, що цей вік посідає особливе місце в розвитку особистості тому, що це період онтогенезу, який в основному триває від 10–11 до 15 років. Підлітковий віковий період є вкрай важливим для розвитку особистості, адже він відповідає переходу від однієї епохи розвитку особистості до іншої – від дитинства до дорослості. Підлітковий вік збігається з періодом навчання в середніх (5–8) класах загальноосвітньої школи й визначається педагогами та психологами як «важкий», «перехідний», «критичний», «некерований», оскільки «цей вік відноситься до критичних періодів онтогенезу, пов'язаних з кардинальними перетвореннями у сфері свідомості, діяльності й системи взаємовідносин індивіда» [5, 279].

Цей вік характерний тим, що в організмі людини відбуваються значні анатомо-фізіологічні й нервово-психічні зміни, які впливають на всю його життєдіяльність. У цей період дитина перетворюється на дорос-

лого, внаслідок чого в голосовому апараті відбуваються дуже складні процеси, а саме мутація. Проблема мутації (від лат. «mutatio» – зміна) як зміни голосу в період статевого дозрівання висвітлювали в роботах Л. Дмитрієва, П. Естрової, А. Єгорова, С. Гладкої, О. Козій, О. Комісарова, Д. Локшина, О. Малініної, О. Маруфенко, Н. Орлової, Т. Овчинникової, О. Ревенкова, Г. Стулової, В. Триноса, Ю. Юцевича та ін.

Доцільно зазначити, що зміна голосу пов'язана зі швидким ростом гортані паралельно з активним ростом всього організму. Особливо яскраво це проявляється у хлопчиків, голосові зв'язки яких дуже збільшуються в довжину, гортань росте надзвичайно швидко, а резонаторні порожнини – повільніше. Всі ці явища нерідко супроводжуються порушенням координації в роботі органів дихання. У дівчат зміна голосу буває менш помітною, ніж у хлопчиків, бо їхня гортань у цьому віці росте не так стрімко. Сама сутність мутації полягає в тому, що м'язи гортані розвиваються нерівномірно, збільшуються резонаторні порожнини, порушується пропорційність зростання з голосовими зв'язками, тому в хлопчиків, найчастіше сильно змінюється голос, а у дівчат змінюється тембр, сила і характер голосу, але без різких змін у збільшенні гортані. Знаючи специфічні особливості формування голосу на протязі всього періоду навчання, головне завдання вчителів полягає в тому, щоб не нашкодити, а навпаки зберегти і максимально розвинути голос підлітка.

Динаміка протікання мутаційного періоду залежить від багатьох причин, а саме від кліматичних умов, загального фізичного розвитку організму дитини, фізіологічних особливостей психоневрологічної та ендокринної системи, тощо. Становлення голосового апарату підлітків характеризується диспропорцією росту окремих його частин. Вікові межі зміни голосоутворюючого апарату визначаються від 11–12 до 16–18 років. Умовно мутацію можна поділити на три періоди: передмутаційний, мутаційний і післямутаційний. Зупинемося на мутаційному періоді.

У передмутаційний період (11–12 років) необхідно звернути увагу учнів на гігієну та охорону голосового апарату, адже саме від цих запобіжних мір залежить як правильний вокальний розвиток дитини, так і успішність

проходження складного мутаційно-фізіологічного етапу. Цей етап характеризується раптовою зміною розмірів гортані та голосових складок. Дозовані вокально-хорові заняття у цей період є обов'язковими, адже вони спрямовані на використання резервних можливостей трофейної мембрами. Саме це створює позитивні умови для успішного перебігу мутаційного процесу. На початковому етапі мутації хлопчачий голос знижується і проявляється у поступовій втраті верхніх тонів діапазону й появи нових нижніх тонів. Зниження діапазону залежить від індивідуальних особливостей голосу. Хлопчики ще співають у першій-другій октаві, а внизу в них вже з'являються звуки малої октави. Це характерний для даної стадії мутації «проміжний» діапазон (між дитячим і чоловічим голосами). У дівчат під час перехідного віку спостерігаються такі ж ознаки мутації і характерні недоліки у звучанні голосу, як і у хлопчиків, тільки в менш вираженій формі. Цими недоліками є певна хриплість і нестійкість інтонації. Дуже рідко у дівчат мутація проявляється настільки хворобливо, що спів утруднюється чи навіть упродовж деякого часу стає неможливим. У перехідному віці голос дівчат не змінюється так різко, як у хлопчиків, а зміцнюється, стає сильнішим, переходить із фальцетного дитячого в грудний і збагачується обертонами.

Мутаційний період (13–15 років) пов'язаний із стрімким збільшенням розмірів гортані та голосових складок (гортань хлопчаків у цей період збільшується на дві третини, у дівчат – на третину). Голосові складки у цей період розтягуються, робляться товстішими, внаслідок чого сильно змінюється діапазон та тембр голосу. Голоси хлопчиків знижуються на октаву і починають звучати в малій октаві. У звучанні голосів дівчат не відбуваються такі різкі зміни, але їхні голоси в цей період стають більш насиченими, яскраво проявляються темброві якості та збільшується діапазон. У гострий період мутації хлопчачий голос робиться хриплим, іноді раптово переходить з високого тону на нижній і навпаки (схоже на спів молодого півника). Хлопчики у цей період стають сором'язливішими не лише під час співу, а й у спілкуванні. Вони невпевнені, який звук пролунає з їхніх вуст – у теситурі дитячого чи чоловічого голосу. У

деяких хлопчиків гострий період може проходити вкрай хворобливо, навіть із частковою втратою голосу, що супроводжується різким почервонінням гортані, великою кількістю слизу, порушенням дихальних функцій, тощо. Після закінчення гострого періоду мутації настає спокійніший час, коли голоси хлопчиків робляться сильнішими, діапазон розширяється до октави й нони, але тембр майбутнього чоловічого голосу ще важко визначити. Підлітки, які пережили спокійно й безболісно складний мутаційний етап, співають частіше в теситурі чоловічого голосу, але для них характерні обмежений діапазон і дуже тихе (обережне) звукоутворення.

Післямутаційний період (15–18 років) є найважливішим, адже в цей час колишні хлопчики, а тепер юнаки, вчаться співати повному. У післямутаційний період не зникає почервоніння гортані і голосових складок, спостерігається залишковий слиз і малоактивна робота м'язів гортані. До 17 років у дівчат явища мутації відступають, а в юнаків вони частково зберігаються. Діапазон голосу дівчат на цьому етапі значно розширюється, голос набуває більшої, порівняно з попередньою, сили звуку, яскравіше проявляється тембр. У юнаків голосовий діапазон ще обмежений, сила звуку невелика, але яскравіше проявляються темброві якості майбутніх тенорів і баритонів, за певного завершення мутації розвиток і зміцнювання голосу триває. У післямутаційний період юнаки відчують психологічні труднощі у процесі звикання до нового голосу, бо вони ще пам'ятають власний дитячий голос. Повільний ріст гортані не дає змоги швидко перейти від фальцетного співу до грудного, отож юнакам потрібен певний час, аби звикнути до свого нового голосу. Резонатори зростають непомітно, тому юнаки не відразу перебудовуються на резонування більш низького голосу. Особливо важко буває баритонам, які мали до мутації високі дискантові голоси. Дуже часто юнаки сприймають верхні звуки свого голосу як верхні звуки колишнього дитячого в першій-другій октаві. У шкільному хорі юнаки відчують великі теситурні труднощі, коли тон подається з жіночого голосу. Ці труднощі в голосоутворенні можна пояснити деякою інерцією голосу, звиклого звучати за одних умов і не

відразу здатного пристосуватися до інших [4, 102].

Отже, на рефлексивно-оцінювальному етапі вокально-хорової роботи з підлітками необхідно постійно контролювати зміни, які проходять в їх голосовому апараті під час статевого дозрівання. Діагностування цих процесів великою мірою залежить від перцептивного аналізу рефлексії в практичній вокально-хоровій діяльності. Виконання завдань рефлексивного напрямку, а саме: оцінювання підлітками власного стану голосового апарату та порівняння цієї оцінки з експертною; емоційне сприймання музично-педагогічних ситуацій з встановленими рефлексивно-смысловими характеристиками; розвиненість художньо-асоціативного ряду, тощо.

У процесі вокально-хорової роботи майбутні вчителі музики з інтересом використовували перцептивні методи діагностики для визначення внутрішнього стану виконавців, виявляли здатність до свідомого наміру зрозуміти емоційний стан виконавців у процесі хорових занять. Доцільно зауважити, що зацікавленість реципієнтів до виконання рефлексивних завдань постійно збільшувалася, що свідчить про те, що цей процес є для них актуальним та його вирішення має регулярний характер. Адже, рефлексивність у процесі «навчання мистецтва відіграє роль засобу формування особистісних якостей» [2, 159].

За визначенням В. Роменця, рефлексія є «принципом післядії, який пов'язаний з формуванням філософської стратегії поведінки, а це, своєю чергою, показує характер особистості» [3, 598]. На думку А. Хуторського рефлексивність допомагає студенту усвідомити свою індивідуальність, неповторність та унікальність, які «висвітлюються з аналізу його предметної діяльності» оскільки майбутній вчитель проявляє себе в таких пріоритетних сферах буття та засобах діяльності, які притаманні його індивідуальності [5, 310].

Аналіз експериментальних даних цього напрямку дав змогу з'ясувати, що рефлексивність у майбутніх учителів музики в умовах інститутів мистецтв та музично-педагогічних факультетів педагогічних університетів майже не виховується у навчальному процесі, що й не передбачається навчальними програмами. Отже, ця проблема потребує спеціального

наукового дослідження й розробки конкретних рекомендацій та відповідної практики в музично-педагогічній діяльності. Адже від стану розвитку рефлексивності у студентів залежить її розвиток в учнів [1, 215].

На рефлексивно-оцінювальному етапі дослідно-експериментальна робота була спрямована на формування особистісної рефлексії майбутнього вчителя музики, на спрямованість його свідомості на внутрішні механізми самопізнання, що дозволило виробити відповідне ставлення до своєї майбутньої професійної діяльності – тобто готовність мистецької рефлексії (вміння критично ставитися до того чи іншого аспекту діяльності, займати та відстоювати свою позицію в дискусіях, виокремлювати власні судження, організовувати взаємозв'язок минулих та сучасних подій, вміти протистояти невпевненості у вирішенні нагальних питань, виховувати здатність до оцінювання творів мистецтва) [1, 219].

Доцільно підкреслити, що рефлексивно-оцінювальний етап формування методичної підготовленості майбутніх учителів музики у процесі вокально-хорового навчання підлітків був завершальним етапом цієї роботи. Адже експериментальна підготовка студентів здійснювалася протягом чотирьох етапів: мотиваційно-спонукального (актуалізація та мотивація студентів на підготовку до організації вокально-хорової роботи учнів); інформаційно-проективного (удосконалення компетентностей студентів у вокально-хоровій роботі учнів, формування знань та умінь студентів у плануванні, та організації позакласної діяльності); виконавсько-продуктивного (практична реалізація набутих компетентно-

стей студентів, що сприяє формуванню готовності майбутніх учителів до організації позакласної вокально-хорової роботи); рефлексивно-оцінювального (аналіз ступеня усвідомлення майбутнім учителем отриманих знань та досвіду в питаннях організації вокально-хорової діяльності підлітків).

У висновках доцільно зазначити, що саме рефлексивно-оцінювальний етап формування методичної підготовленості майбутніх учителів музики у процесі вокально-хорового навчання підлітків був спрямований на аналіз ступеня усвідомлення майбутнім вчителем отриманих знань та досвіду в питаннях організації вокально-хорової роботи учнів підліткового віку. Адже саме етап рефлексії – це одночасно і процес й результат усвідомлення студентом сукупності фахової діяльності, що відбувалася під час підготовки до практичного використання набутих знань, умінь та навичок. Для ефективного рефлексивного процесу вчителю музики необхідно перебувати виключно на позиціях демократичної взаємодії з учнями.

Список використаних джерел

1. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти / А. В. Козир. – К. : НПУ, 2008. – 380 с.
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтв (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
3. Роменець В. А. Історія психології: ХІХ – початок ХХ століття: навч. посібник для студ. / Володимир Андрійович Роменець. – К. : Либідь, 2007. – 832 с.
4. Стулова Г. П. Хорової клас. Теорія і практика вокальної роботи в детському хорі / Галина Павлова Стулова. – М. : Просвещение, 1988. – 126 с.
5. Хуторской А. В. Современная дидактика : [учеб. пособие] / Андрей Викторович Хуторской. – 2-е изд. перераб. – М. : Высш. шк., 2007. – 639 с.

Li SIANCHZHEN

Kyiv

REFLEXIVE AND EVALUATIVE STAGE OF FORMATION OF METHODOLOGICAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS TO VOCAL AND CHORAL WORK WITH TEENAGERS

In the article the reflexive-Evaluation stage of formation of methodical training of future teachers of music to vocal-choral work with adolescents. Isolating features vocal and choral students work with students adolescence. Determination of the main ways of training future teachers of music for vocal and choral activities with students, during which students motivate students to reflection, directing them to the definition and formulation of the results of reflection in the form of answers to questions mooring, expressing proposals for evaluation of performance.

Key words: reflection, future teachers of music, evaluative stage, methodical preparation, vocal-choral work, teenagers, mutation performance.

Ли СЯНЧЖЕНЬ
г. Киев

РЕФЛЕКСИВНО-ОЦЕНИВАЮЩИЙ ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ К ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЙ РАБОТЕ С ПОДРОСТКАМИ

В статье рассматривается рефлексивно-оценочный этап формирования методической подготовленности будущих учителей музыки к вокально-хоровой работе с подростками. Выделены методические особенности вокально-хоровой работы студентов с учащимися подросткового возраста. Определены основные пути подготовки будущих учителей музыки к вокально-хоровой деятельности с учащимися, в процессе которой студенты мотивировали подростков к рефлексии, направляя их на определение и формулирование результатов рефлексии в форме ответов на поставленные вопросы, высказывания предложений по оценке исполнительской работы.

Ключевые слова: рефлексия, будущие учителя музыки, оценочный этап, методическая подготовка, вокально-хоровая работа, учащиеся, мутация, исполнительство.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2016

УДК 378.6:37

Грина ХОМИЧ

м. Київ

innagek68@mail.ru

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті досліджуються педагогічні функції як основний компонент викладацької діяльності. Пропонується аналіз основних педагогічних функцій, які виокремлені в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики у вищих навчальних закладах. Зроблений висновок відносно можливості взаємного доповнення різних мистецьких функцій.

Ключові слова: функції, мистецтво, вища педагогічна освіта, майбутні вчителі музики, компоненти.

У сучасному світі залежність розвитку країни від рівня і якості освіти не піддається сумніву. Тому розбудова сучасної національної системи освіти є пріоритетним завданням нашої держави. Пошук фундаментальних підходів до побудови сучасного освітнього процесу, становлення нової парадигми навчання і виховання молодого покоління знаходять відображення в освітніх документах України таких як: Конституція України, Закон України, «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.

Впровадження Державної національної програми «Освіта (Україна XXI століття)» потребує пошуку і застосування нових педагогічних підходів, широкого вибору форм і методів роботи, засобів навчання, які б відповідали освітнім запитам особистості, суспільства і держави. У контексті задекларованого в національній програмі всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, збагачення інтелектуального, творчого, культурного по-

тенціалу, особливої актуальності набуває науковий аналіз компонентів педагогічної діяльності в освітньому процесі вищої школи, зокрема педагогічних функцій, як основного з компонентів.

Мета статті полягає в дослідженні педагогічних функцій в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики у вищих навчальних закладах. Адже сучасна педагогічна наука розглядає педагогічну діяльність в цілому, і, зокрема, діяльність викладача музики, як систему, що має складну багаторівневу структуру, компоненти якої виокремлюються у ряд відносно самостійних функцій. Функція (лат. *functio* – виконання, звершення) – зовнішнє проявлення якостей будь-яких об'єктів у наявній системі відносин [7]. У філософському аспекті функцію розуміють як відношення двох груп об'єктів, в якому зміна одного з них призводить до зміни іншого. В іншому значенні функція трактується як коло діяльності, обов'язок, призначення, роль [4].